

Кормош Н.І.

БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті розглянуто взаємозв'язок ключових понять «конкурентоспроможність», «сільські території» та «розвиток», що полягає у взаємному впливі соціально-економічних і просторових чинників на формування життєздатного середовища для зростання. проведено бібліометричний аналіз наукових досліджень, опублікованих у період 1990-2025 рр. з використанням даних міжнародної наукометричної бази Scopus. Для опрацювання інформаційного масиву застосовано програмний інструмент VOSviewer, що дало можливість здійснити візуалізацію мереж цитування, співавторства та спільної зустрічності термінів, а також простежити динаміку розвитку досліджуваної тематики. Такий підхід забезпечує системне виявлення взаємозв'язків між ключовими науковими категоріями та дозволяє оцінити їхній внесок у формування сучасних концептуальних і прикладних підходів до конкурентного розвитку сільських територій, а також дасть можливість оцінити динаміку публікаційної активності.

Ключові слова: сільські території, конкурентоспроможність, розвиток, кластери, агропромисловий сектор, публікаційна активність, бібліометричний аналіз.

Постановка проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених розвитку сільських територій, питання їх конкурентоспроможності досі не має єдиного методологічного підходу. Відсутність системного бачення чинників, механізмів та критеріїв конкурентоспроможності ускладнює формування ефективної регіональної політики та стратегій сталого розвитку. У науковому просторі спостерігається фрагментарність досліджень і різноманітність трактувань поняття «конкурентоспроможність сільських територій». Це зумовлює потребу у бібліометричному аналізі, який дозволить виявити основні тенденції, наукові школи, провідних авторів і напрями досліджень у цій сфері. Такий підхід забезпечить систематизацію знань і сприятиме визначенню прогалів та перспектив подальших наукових пошуків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські науковці активно досліджують конкурентоспроможність сільських територій крізь призму сталого розвитку та ефективності аграрного сектору. Зокрема, Патики Н. І. [5] аналізує інституційні та економічні чинники зміцнення сільських громад, Мельник А. Ф. і Добіжа Н. І. [3] розглядають роль децентралізації й управління місцевими ресурсами у підвищенні конкурентоспроможності територіальних громад. Сидорук Б. О. [8] зосереджується на

впливі біоенергетики та інноваційних технологій, а Томчук О. В. і Поліщук Н. О. [7] досліджують адаптацію аграрних підприємств до кризових і воєнних умов, Готра В.В. на напрямках стратегічного управління конкурентоспроможністю регіональної економіки [1].

У міжнародній науковій літературі домінують підходи, що акцентують увагу на смарт-спеціалізації, цифровізації та сталому туризмі як драйверах розвитку сільських територій. Зокрема, Turtureanu A.-G., Roman M., Geng Y. і Alcázar-Blanco A. доводять, що конкурентоспроможність сільських регіонів зростає завдяки інноваціям, екотуризму та інтеграції локальних економік у глобальні ланцюги вартості.

Попри наявність значного наукового доробку, як українські, так і зарубіжні дослідження залишаються фрагментарними. Недостатньо вивченими є питання системної оцінки чинників конкурентоспроможності та взаємозв'язку між соціально-економічними, екологічними й інноваційними аспектами розвитку. Це зумовлює необхідність проведення бібліометричного аналізу, який дозволить узагальнити існуючі підходи, окреслити провідні наукові школи й визначити перспективні напрями подальших досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є проведення дослідження з метою системного виявлення взаємозв'язків між ключовими науковими категоріями, що дозволяє оцінити їхній внесок у формування сучасних концептуальних і прикладних підходів до конкурентного розвитку сільських територій, а

також дасть можливість оцінити динаміку публікаційної активності, визначити дисциплінарні домінанти та структуру наукового дискурсу, та встановити вплив провідних журналів і авторів на формування сучасного наукового пізнання.

Основний текст. Взаємозв'язок ключових понять «конкурентоспроможність», «сільські території» та «розвиток» полягає у взаємному впливі соціально-економічних і просторових чинників на формування життєздатного середовища для зростання. Конкурентоспроможність у контексті сільських територій означає здатність місцевих підприємств, громад і територій загалом забезпечувати ефективне використання наявних ресурсів, створювати якісні продукти та послуги, залучати інвестиції й протистояти зовнішнім викликам. Це можливо лише за умови цілісного розвитку — економічного, інфраструктурного, інноваційного та людського — коли створюються сприятливі умови для бізнесу, зайнятості та добробуту населення.

У свою чергу, розвиток сільських територій безпосередньо залежить від рівня їх конкурентоспроможності: території, які здатні адаптуватися до змін, пропонувати унікальні продукти (агропродукція, зелений туризм, локальні бренди), краще інтегруються у регіональні та національні ринки, забезпечуючи сталість і самодостатність. Водночас конкурентоспроможність не виникає самотійно — вона є результатом стратегічного управління розвитком: через підтримку малого та середнього бізнесу, модернізацію інфраструктури, підвищення рівня освіти та діджиталізацію.

Отже, розвиток виступає як ціль, конкурентоспроможність — як засіб її досягнення, а сільські території — як просторово-соціальна основа, де ці процеси

реалізуються. Гармонізація цих понять дозволяє не лише подолати депресивність села, а й перетворити його на драйвер регіонального зростання.

Для забезпечення об'єктивності та достовірності результатів дослідження було проведено бібліометричний аналіз 4631 наукових досліджень, опублікованих у період 1990-2025 рр. з використанням даних міжнародної наукометричної бази Scopus. Для опрацювання інформаційного масиву застосовано програмний інструмент VOSviewer, що дало можливість здійснити візуалізацію мереж цитування, співавторства та спільної зустрічності термінів, а також простежити динаміку розвитку досліджуваної тематики. Такий підхід забезпечує системне виявлення взаємозв'язків між ключовими науковими категоріями та дозволяє оцінити їхній внесок у формування сучасних концептуальних і прикладних підходів до конкурентного розвитку сільських територій, а також дасть можливість оцінити динаміку публікаційної активності, визначити дисциплінарні домінанти та структуру наукового дискурсу, та встановити вплив провідних журналів і авторів на формування сучасного наукового пізнання.

На рис. 1.1. подано динаміку публікацій за період 1991-2025 роки. Аналіз динаміки публікацій у сфері «конкурентоспроможність», «сільські території» та «розвиток» свідчить про поступове зростання наукової активності протягом останніх десятиліть. У 1990-х роках кількість робіт залишалася відносно низькою, що відображало лише початкове формування наукового інтересу до зазначеної проблематики. Починаючи з початку 2000-х років, простежується стаке нарощування кількості публікацій, а після 2010 року спостерігається помітне прискорення цього процесу.

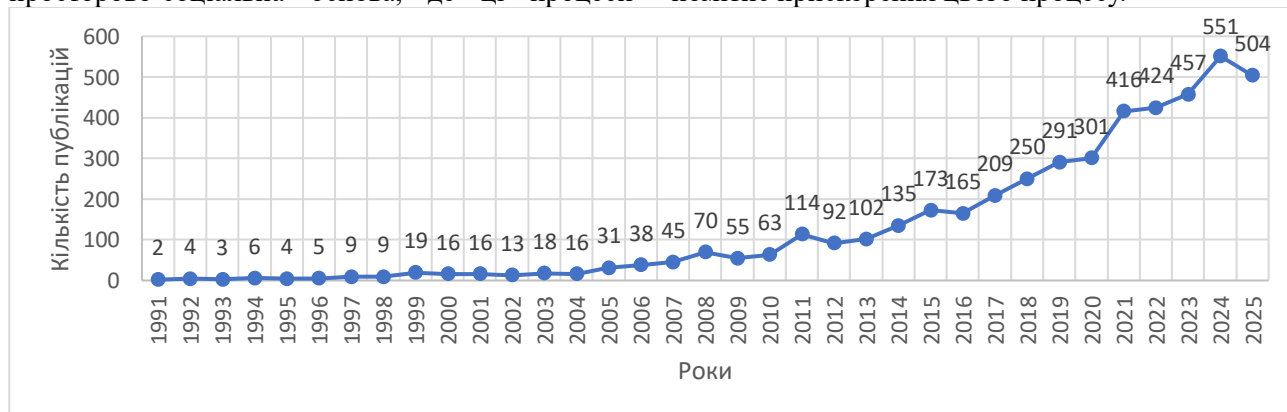

Рис. 1.1. Динаміка публікацій за ключовими поняттями «конкурентоспроможність», «сільські території» та «розвиток» протягом 1991-2025 рр.

*Складено автором на основі бази Scopus

Найбільш інтенсивне зростання зафіксовано у 2020-х роках, коли кількість публікацій сягнула пікових значень (551 у 2024 р. та 504 у 2025 р.). Така тенденція демонструє підвищення наукової значущості досліджень у сфері взаємозв'язку «конкурентоспроможність», «сільські території» та «розвиток». Важливим є те, що нарощування обсягів публікацій супроводжується якісними зрушеннями, що свідчить про інтеграцію цієї тематики у глобальний науковий дискурс та її вагоме значення для сучасних міждисциплінарних досліджень.

Аналіз 4631 публікацій за предметними категоріями (табл. 1.1) показує, що найбільш

представлена категорія - «Social Sciences», яка налічує 1900 документів (41,0%). Друге місце посідає «Business, Management and Accounting» із 1235 статтями (26,7%), а третє - «Environmental Science» з 1183 публікаціями (25,5%). Значну частку також складають «Economics, Econometrics and Finance» (22,5%) та «Agricultural and Biological Sciences» (20,8%). Дещо менше, але все ще вагомо представлені «Engineering» (12,4%), «Energy» (12,1%), «Computer Science» (11,7%), а також «Earth and Planetary Sciences» (7,3%), «Decision Sciences» (4,3%), «Mathematics» (2,9%) та «Arts and Humanities» (2,8%).

Таблиця 1.1

Кількість публікацій за ключовими поняттями «конкурентоспроможність», «сільські території» та «розвиток» за предметними категоріями (1990-2025 рр.)

Предметна категорія	Кількість	% від 4631
Social Sciences	1900	41,0
Business, Management and Accounting	1235	26,7
Environmental Science	1183	25,5
Economics, Econometrics and Finance	1043	22,5
Agricultural and Biological Sciences	965	20,8
Engineering	574	12,4
Energy	562	12,1
Computer Science	542	11,7
Earth and Planetary Sciences	339	7,3
Decision Sciences	198	4,3
Mathematics	133	2,9
Arts and Humanities	129	2,8

*Складено автором на основі бази Scopus

Таким чином, найбільший науковий доробок зосереджений у соціальних науках, бізнесі, менеджменті, обліку, екологічних дослідженнях, економіці та аграрних науках, що свідчить про міждисциплінарний характер вивчення конкурентоспроможності сільських територій.

Оцінка обсягу публікаційної активності журналів щодо категорій «конкурентоспроможність», «сільські території» та «розвиток» (табл. 1.2.) показує, що вони були опубліковані у понад 200 різних наукових журналах. Варто відзначити, що лише один

журнал - *Sustainability (Switzerland)* - забезпечив 216 статей, що становить 4,66% від загальної вибірки. Ще три видання (*IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, *E3S Web of Conferences*, *Agriculture (Switzerland)*) разом охоплюють 152 статті. Таким чином, усього чотири журнали (менше ніж 2% від загальної кількості) зосередили 368 публікацій, або 7,9% від усіх статей.

Натомість 82% журналів опублікували від однієї до п'яти статей, що свідчить про значну тематичну розпорошеність досліджень та їх міждисциплінарний характер.

Таблиця 1.2

Обсяг публікаційної активності журналів за ключовими поняттями «конкурентоспроможність», «сільські території» та «розвиток» (1990-2026 рр.)

Обсяг публікацій за журналом	Кількість журналів	% від загальної кількості журналів	% від 4631 статті
Понад 100 статей	1	0,5	4,66
21-100 статей	11	5,5	12,3
11-20 статей	17	8,5	5,9
6-10 статей	55	27,5	8,7
1-5 статей	116	58,0	11,2

Складено автором на основі бази Scopus

Як видно з табл. 1.2, найбільший внесок у розвиток досліджень конкурентоспроможності сільських територій зробили журнали широкої тематики (*Sustainability, Agriculture, Land Use Policy, Journal of Rural Studies* тощо), що відображає їхню міжгалузеву специфіку та

можливість інтеграції результатів у різні напрями науки.

Аналіз ключових слів наукових публікацій дозволив ідентифікувати основні напрями досліджень у сфері конкурентоспроможності розвитку сільських територій та визначити ключові напрями проблематики (рис. 1.1).

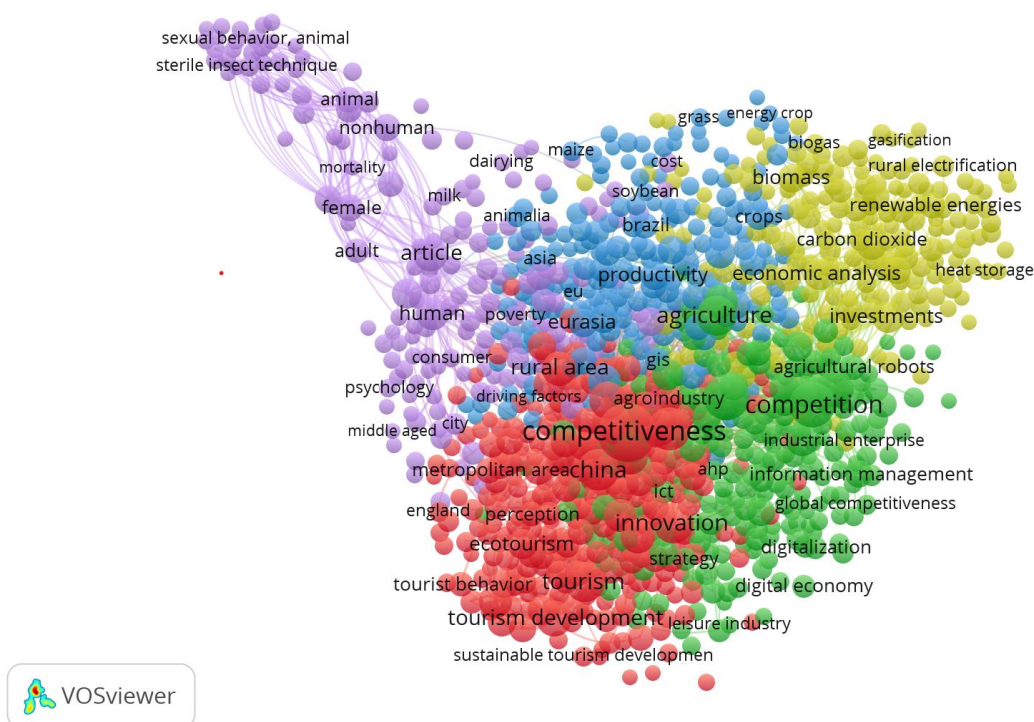

Рис. 1.1. Оцінка взаємозв'язку ключових понять «конкурентоспроможність», «сільські території» та «розвиток» (1990-2026 рр.)

*Складено автором на основі бази Scopus

Встановлено, що центральними поняттями у науковому дискурсі є «competitiveness», «innovation», «agriculture» та «tourism development», які характеризуються найбільшою кількістю взаємозв'язків із суміжними категоріями та виконують інтегруючу функцію у формуванні дослідницького поля. Взаємодія цих понять відображає багатовекторність сучасних наукових студій та демонструє їх здатність поєднувати економічні, соціальні, технологічні й екологічні аспекти розвитку.

Побудована мережа ключових слів засвідчує, що дослідження у сфері конкурентоспроможності та інноваційної діяльності розгортаються у кількох взаємопов'язаних кластерах. У межах червоного кластера простежується концентрація уваги на туризмі, туристичній поведінці, екотуризмі та розвитку туристичної галузі, що свідчить про

визнання туризму стратегічним чинником регіонального розвитку. Синій кластер пов'язаний із категоріями «agriculture», «productivity», «crops», «Eurasia» та «Brazil», що вказує на стратегічну роль сільського господарства у забезпеченні продовольчої безпеки й формуванні конкурентних переваг регіонів.

Зелений кластер репрезентує напрям досліджень, зорієнтований на інновації, цифрову економіку, управління інформацією та стратегію, що підкреслює актуальність цифровізації та цифрової трансформації у контексті глобальної конкурентоспроможності. Жовтий кластер зосереджений на проблематиці відновлюваних джерел енергії, біомаси, інвестицій та економічного аналізу, що інтегрує економічні дослідження з принципами «зеленої» економіки та сталого розвитку. Фіолетовий кластер

формують поняття, пов'язані з тваринництвом, відтворенням і біологічними аспектами («animal», «milk», «dairying»), що відображає міждисциплінарність аналізу, у якому соціально-економічні проблеми поєднуються з біологічними й аграрними студіями.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, карта взаємозв'язків демонструє багаторівневу структуру сучасних наукових дискусій, у межах яких конкурентоспроможність постає як інтегральна категорія, що поєднує економічні, екологічні та

соціальні виміри сталого розвитку.

Аналіз наукової співпраці між установами є ключовим для розуміння процесів формування міжнародних дослідницьких мереж. Відповідно, при оцінюванні глобальної наукової активності доцільно враховувати ті організації, які займають центральні позиції в мережі співробітництва. Рис. 1.2. демонструє мережу співпраці між університетами та дослідницькими організаціями, сформовану на основі мінімального порогового значення у трьох спільних публікацій.

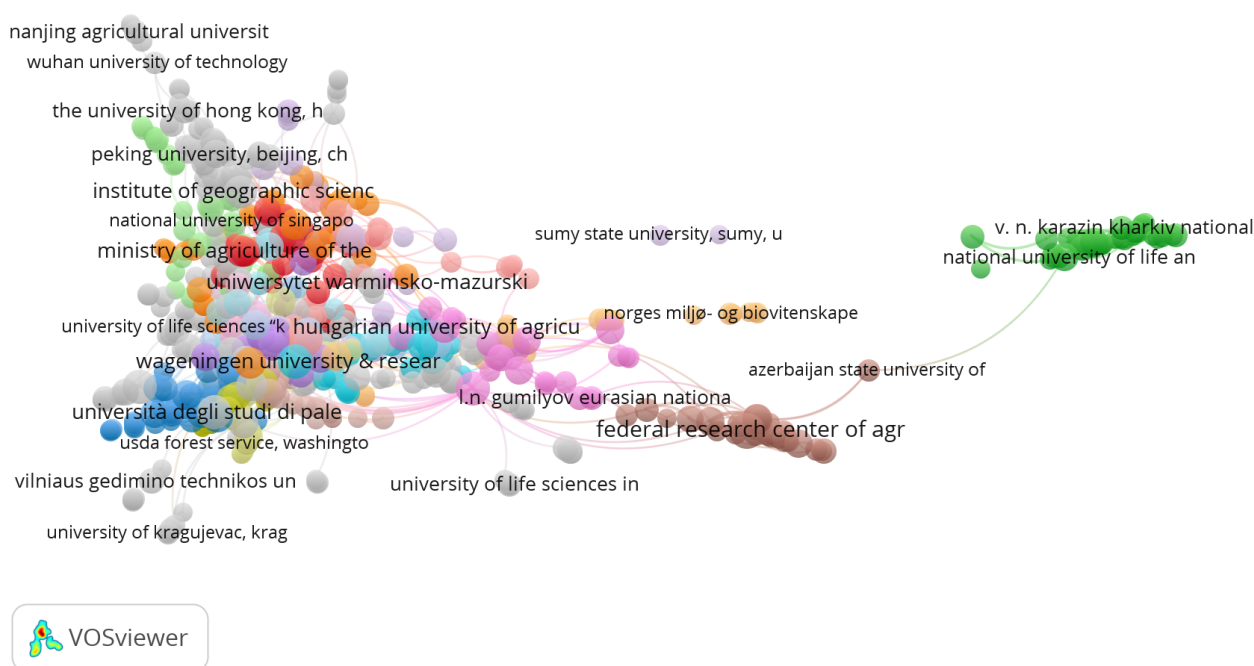

Рис. 1.2. Мережа наукової активності організацій за тематикою «конкурентоспроможність», «сільські території» та «розвиток»

*Складено автором на основі бази Scopus

Побудована мережа згрупувала установи в кілька кластерів, що відображає як регіональні, так і трансконтинентальні зв'язки. Найбільш значущим вузлом виступає Wageningen University & Research, який демонструє високий рівень публікаційної активності та широке охоплення міжнародної співпраці. Важливу роль також відіграють Hungarian University of Agriculture та

L. N. Gumilyov Eurasian National University, які виступають регіональними хабами у своїх кластерах. Окремо варто відзначити Peking University та National University of Singapore, що формують ключові трансконтинентальні зв'язки, інтегруючи азійські університети у глобальну дослідницьку систему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Готра В.В. Особливості стратегічного управління регіональною економікою в сучасних умовах /В.В. Готра // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2022. – Вип. 2 (60). – С. 66-71. <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/266583>

2. Голишева, Є.О. *Аналіз конкурентоспроможності сільськогосподарських комплексів України та Польщі*. Bulletin of Sumy National Agrarian University, 2019. snaujournal.com.ua
3. Мельник, Вікторія; Добіжа, Наталія; Погрішук, Олег. *Економічний розвиток сільських територій у концепції формування конкурентоспроможності регіонів*. Вісник Економіки, THEU, 2019. Вісник Економіки+1
4. Мельник, Алла. *Підвищення конкурентоспроможності територіальних громад в умовах реалізації нової регіональної політики України*. Вісник Економіки, 2019, № 1. Вісник Економіки
5. Пати́ка, Н. І. *Конкурентоспроможність сільського господарства України та чинники її забезпечення*. Журнал «Сталий розвиток економіки». Економічний розвиток
6. Полковниченко, Світлана; Мурай, Альона. *Дослідження конкурентоспроможності України на європейському ринку туристичних послуг*. Проблеми і перспективи економіки та управління. prreu.stu.cn.ua
7. Томчук, О. В. & Поліщук, Н. О. *Проблеми конкурентоспроможності аграрних підприємств України під час воєнного стану*. Економіка і організація управління, 2023, № 4, с. 49-58. OUCI
8. Сидорук, Борис. *Оцінка впливу біоенергетичної галузі на забезпечення конкурентоспроможності сільських територій*. Тернопіль: Економічна думка, 2015. DSpace WUNU
9. Чала, В. С.; Барбуль, Є. С. *Міжнародна конкурентоспроможність агропромислового сектору України в умовах сучасної економічної глобалізації*. Економічний простір. prostir.pdaba.dp.ua
10. Patyka, N., Sokolova, A., Movchaniuk, A., Sysoieva, I., & Khirivskyi, R. (2023). *Ukraine's rural areas in the conditions of decentralization and local self-government reform: challenges and prospects*. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal, 9(3), 266-295. <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.12> are-journal.com
11. Okolovych, I. (2022). *Directions for ensuring the sustainability of rural tourism in Ukraine*. Journal of Innovations and Sustainability, 6(4), Article 01. <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.04.01> is-journal.com
12. Agritourism and sustainable local development in Mexico: a systematic review. (2021). *Environment, Development and Sustainability*, 23, 17180-17200. <https://doi.org/10.1007/s10668-021-01413-0> link.springer.com
13. Comparative Bibliometric Analysis of the Concepts of “Ecotourism” and “Agrotourism” in the Context of Sustainable Development Economy. Visochan, O., Stanasiuk, N., Honchar, M., Hyk, V., Lytvynenko, N., Vysochan, O. (2024). *Journal of Environmental Management and Tourism*, 13(2(58)). [https://doi.org/10.14505/jemt.v13.2\(58\).24](https://doi.org/10.14505/jemt.v13.2(58).24) journals.aserspublishing.eu
14. Increasing the competitiveness of territorial communities in relation to the new regional policy in Ukraine. Melnyk, A. (2019). *Herald of Economics*, (01), Article 021. <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.01.021> visnykj.wunu.edu.ua

REFERENCES

1. Hotra, V. V. (2022). *Osoblyvosti stratehichnoho upravlinnya rehional'noyu ekonomikoyu v suchasnykh umovakh* [Features of strategic management of the regional economy in modern conditions]. Naukovyy visnyk Uzhhorodsk'oho universytetu. Seriya: Ekonomika, 2(60), 66–71. Retrieved from: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/266583> [in Ukrainian].
2. Holyševa, Ye. O. (2019). *Analiz konkurentospromozhnosti sil's'kohospodars'kykh kompleksiv Ukrayiny ta Pol'shchi* [Analysis of the competitiveness of agricultural complexes of Ukraine and Poland]. Bulletin of Sumy National Agrarian University. Retrieved from: <https://snaujournal.com.ua> [in Ukrainian].
3. Melnyk, V., Dobizha, N., & Pohrishchuk, O. (2019). *Ekonomichnyy rozvytok sil's'kykh terytoriy u kontseptsii formuvannya konkurentospromozhnosti rehioniv* [Economic development of rural areas in the concept of regional competitiveness formation]. Visnyk Ekonomiky. Retrieved from: <https://visnyk.wunu.edu.ua> [in Ukrainian].
4. Melnyk, A. (2019). *Pidvyshchennya konkurentospromozhnosti terytorial'nykh hromad v umovakh realizatsiyi novoyi rehional'noyi polityky Ukrayiny* [Increasing the competitiveness of territorial communities under the implementation of Ukraine's new regional policy]. Visnyk Ekonomiky, (1). Retrieved from: <https://visnyk.wunu.edu.ua> [in Ukrainian].
5. Patyka, N. I. (n.d.). *Konkurentospromozhnist' sil's'koho hospodarstva Ukrayiny ta chynnyky yiyi zabezpechennya* [Competitiveness of Ukraine's agriculture and factors of its support]. Stalyy rozvytok ekonomiky. Retrieved from: <https://economic-development.ua> [in Ukrainian].
6. Polkovnychenko, S., & Muray, A. (n.d.). *Doslidzhennya konkurentospromozhnosti Ukrayiny na yevropeys'komu rynku turystychnykh posluh* [Research of Ukraine's competitiveness in the European

- tourism market]. Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya. Retrieved from: <https://ppeu.stu.cn.ua> [in Ukrainian].
7. Tomchuk, O. V., & Polishchuk, N. O. (2023). Problemy konkurentospromozhnosti ahrarnykh pidpryyemstv Ukrayiny pid chas voyennoho stanu [Problems of competitiveness of Ukrainian agricultural enterprises during martial law]. Ekonomika i orhanizatsiya upravlinnya, (4), 49–58. Retrieved from: <https://ouci.dntb.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Sydoruk, B. (2015). Otsinka vplyvu bioenerhetychnoyi haluzi na zabezpechennya konkurentospromozhnosti sil's'kykh terytoriy [Assessment of the impact of the bioenergy sector on ensuring the competitiveness of rural areas]. Ternopil': Ekonomichna dumka. Retrieved from: <https://dspace.wunu.edu.ua> [in Ukrainian].
9. Chala, V. S., & Barbuhl, Ye. S. (n.d.). Mizhnarodna konkurentospromozhnist' ahropromyslovoho sektoru Ukrayiny v umovakh suchasnoyi ekonomichnoyi hlobalizatsiyi [International competitiveness of Ukraine's agro-industrial sector under modern economic globalization]. Ekonomichnyy prostir. Retrieved from: <https://prostir.pdaba.dp.ua> [in Ukrainian].
10. Patyka, N., Sokolova, A., Movchaniuk, A., Sysoieva, I., & Khirivskyi, R. (2023). Ukraine's rural areas in the conditions of decentralization and local self-government reform: Challenges and prospects. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal, 9(3), 266–295. <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.12> [in English].
11. Okolovych, I. (2022). Directions for ensuring the sustainability of rural tourism in Ukraine. Journal of Innovations and Sustainability, 6(4), Article 01. <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.04.01> [in English].
12. Agritourism and sustainable local development in Mexico: A systematic review. (2021). Environment, Development and Sustainability, 23, 17180–17200. <https://doi.org/10.1007/s10668-021-01413-0> [in English].
13. Visochan, O., Stanasiuk, N., Honchar, M., Hyk, V., Lytvynenko, N., & Vysochan, O. (2024). Comparative bibliometric analysis of the concepts of “ecotourism” and “agrotourism” in the context of sustainable development economy. Journal of Environmental Management and Tourism, 13(2(58)). [https://doi.org/10.14505/jemt.v13.2\(58\).24](https://doi.org/10.14505/jemt.v13.2(58).24) [in English].
14. Melnyk, A. (2019). Increasing the competitiveness of territorial communities in relation to the new regional policy in Ukraine. Herald of Economics, (01), Article 021. <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.01.021> [in English].

Отримано 28.08.2025